

DIMITAR SOLEV: „DREN“,
„Misla“, Skoplje 1980.
Piše: Zoran D. Čukić

Dimitar Solev je svakako jedan od najizrazitijih pobornika za modernizaciju savremene makedonske književnosti: u ulozu prozaista, i u ulozu kritičara i esejiste. Sadržeo u svojoj ličnosti pokretačko raspoloženje, on je još na početku svog stvaralaštva, paralelno s proznom praksom, uporno i oštra duha, prihvatio praćenje razvojnog procesa i problematizacije njegovih situacija, ostavljajući primeran trag u književnom pokretu. Kao urednik časopisa »Razgledi«, on će se često javljati i kao autor angažovanih tekstova s kojima će se identifikovati, svojim većim delom, uticaj ovog glasila. Njegovi eseji, na primer: *Problemi proze, Vreme, izraz, Kreativnost i karakter, Istine kao paradoksi, iz pedesetih, i Preokupacije romana i preokupacije romanom, Kritika u nedoumici, Situacija 1965.* i drugi, iz perioda šezdesetih godina, napisani s osećanjem za unutrašnje praćenje i relevantnosti problemskih aspekata, bili su u centru uzbudljivih gibanja što su zahvatala makedonsku književnost u tom vremenskom rasponu.

Prozni opus Dimitra Soleva obuhvata četiri zbirke pripovedaka i tri romana. Za roman »Dren« nagrađen je prošle godine *Racinovom nagradom*.

U knjizi osećamo pero čoveka koji traga za podatkom, koji pisanju prilazi kao delatnosti kojom se otkrivaju neobičnosti i činjenice, kao poslu u kojem je najvažnije ono što će se postići pre samog čina pisanja. Solev je biografiji Vasila Antevskog Drena prišao u ime uspomene na ovog makedonskog narodnog heroja. Pri transponovanju njegove biografije Solev se opredelio za hronološki metod: zato u knjizi imamo kvalitet autentičnog doživljavanja vremena, događaja i ljudskih sudbina, što joj daje jedno pažnje vredno dokumentarno usmerenje. Potičući i sam iz one makedonske socijalne sredine koja je bila najbrojnija uoči rata, iz siromašne porodice pečalbara, autor ima nepogrešivo osećanje za taj način i nivo života kojim je živeo gotovo čitav makedonski narod: za život sirotinje, za njene patnje, za njena nadanja i stremjenja.

Središte teksta je lik heroja Vasila Antevskog Drena, jednog od onih mladih ljudi koji su rano sazreli, postali ozbiljni. Dren je bio pokretač, inspirator, čovek koji je umeo da okupi oko sebe, da prosudi, da usmeri...

Smatram da je posebna odlika ovog romana baš u njegovoj istorijskoj autentičnosti: Solev hroničarski verno sledi životni put Drena, od proboja solunskog fronta, u kojem učestvuje kao dobrovoljac, preko diplomiranog pravnika skrhanog tuberkulozom, do komandanta partizanskog odreda i zatočenika u bugarskom zatvoru, u kojem se drži kao Dren...

Pristupajući liku Vasila Antevskog, liku heroja, jednog od središnjih ličnosti revolucionarnog pokreta, Solev je odbacio patetiku, odbacio je sve one mogućnosti koje u jednom takvom poduhvatu mogu da se nametnu: građenje epa o heroju, stvaranje mita. Pred nama je knjiga pisana realističkim pristupom, koji neminovno zahteva beletrističko uobličavanje dokumentarne građe, ali u ovom slučaju nešto još više: pošten odnos prema heroju koga više nema. Lik Antevskog je postepeno otkriven kao nešto sasvim posebno, kao lik čoveka koji nepogrešivim instinktom klasne pripadnosti nalazi svoja opredeljenja, boni se i gine za njih. Međutim, u knjizi je čitavo bogatstvo nijansi tog puta, razmišljanja i dilema, zastajanja da bi se osmotrilo oko sebe i da bi se videlo dalje i dublje, da bi se sigurnije išlo napred. Treba, ipak, imati na umu da je i sam život Vasila Antevskog, dramatika njegovog rasta, njegovih spoznaja, doprineo tom rezultatu. Prateći Antevskog kroz školovanje, ilegalu i borbu, Solev je nastojao da pokaže i uspinjanje linija njegovog razvitka, neprestano traganje mladoga junaka za boljim, lepšim, istinitijim, da prati taj dramatični rast kao jednu od onih romansekvinskih linija koje same po sebi predstavljaju predmet centralnog interesa. Takav Dren pred nama izrasta, razvija se, grana se, doseže nivo onog poimanja koje zatim prelazi u legendu. Ova knjiga, međutim, nije legenda, ona je satkana od same realnosti i zato je dostigla nivo istine višega reda — postigla je da svoga junaka vidi i u legendi.

Trebalo bi posebno istaći psihološku ravan ovoga romana: trenutak kada se Vasil Antevski s drugovima nalazi pred vešalima i kada ne želi da mu vežu oči...

Kada ga vode na vešanje, on je potpuno miran i priseban, tako da se, bar za trenutak, menjaju uloge: dželati drhte pred vezanim revolucionarima, a revolucionari gordo, kao da smrt ne postoji, prkose fašistima...

Ličnosti ovoga romana odlikuju se posebnim osećanjem istorije. To osećanje istorije može se definisati kao svest čoveka o tome da on ne živi samo u prostoru, već i u vremenu, i to ne od jednog trenutka do drugog, i ne od trenutka rađanja do trenutka umiranja, već i nakon toga, jer smrt ne ukida sve što je bio čovek. Ostaje nešto iza čoveka, posle smrti. Čovek smrću prestaje da postoji u prostoru, ali produžava da postoji u vremenu, posredstvom uspomena, poezije. Ono što će predanje reći o čoveku, pravi je sud o njemu i sud za koji se čovek bori za života. Konačna predstava o čoveku stiče se nakon njegove smrti, pa se može reći da, u izvesnom smislu, smrt određuje čovekov život. Sam trenutak smrti može da predstavlja trenutak afirmacije čovekovog života. Računa za svoja dela čovek polaže

ne samo pred živim ljudima, već i pred onima koji će tek živeti, i pred onima koji su nekada živeli... Tako čovek, tim osećanjem istorije, živi u vremenu prošlosti, i u vremenu sadašnjem, i u vremenu budućem. Takvo osećanje istorije moglo bi se nazvati obrazom čovekovim...

Smrt, ovde jedna od čestih tema, nikada nije krajnji korak u prazno. Jer, čovek iza sebe ostavlja tragove, nezavisno od toga koliko su oni značajni.

U svakom slučaju, na horizontu Solevljeve proze jedan zrak neprestano sija: zrak nade. On je agens sveta u ovom opusu. Zato i pored njega prilici da stoji: Dum spiro, spero...

Ovim svojim odlikama roman »Dren« Dimitra Soleva obogaćio je tradiciju savremene makedonske književnosti i proširio naša saznanja o dostignućima i pravim mogućnostima savremenog makedonskog romana. Zbog toga se nadamo da će ovo vredno delo makedonske i jugoslovenske književnosti izazvati interesovanje prevodilaca na jezike naših naroda i narodnosti, i da će se rado čitati u svakoj našoj republici i pokrajini.

HAROLD FOSTER: »PRINC VALIJANT«,

»Forum« — »Jugoslavija«, Novi Sad — Beograd 1980.

Piše: Veljko Krulčić

Jugoslavensko strip-izdavaštvo, u cjelini gledano, tokom izvesnog vremena čini ogromne napore na kvantitativno-kvalitativnom polju i prvi rezultati su već vidljivi. Kada to kažemo, ne mislimo samo na pokretanje novih strip-revija, već i na napore koji se čine na izvlačenju iz zaborava nekih klasičnih stripova i autora — što je, priznat ćemo, i te kako važno, posebice za najmlađe ljubitelje »priče u slikama«. Tako smo u mogućnosti da se zajedničkom akcijom novosadskog »Foruma« i beogradske »Jugoslavije« upoznamo u cjelosti s jednim od najoriginalnijih i najimpressivnijih ostvarenja u povijesti medija — Fosterovim »Princ Valiantom«, koji bi trebao izaći u petnaest tomova (prva tri se već nalaze u knjizarama). Značaj ovog poduhvata je tim veći što »Princ Valiant« u nas nije nikad u potpunosti prezentiran, te ovaj izdavački pothvat poprima impresivan kulturološki značaj.

Prije negoli prijedemo na osnovno upoznavanje »Princa Valianta«, mislim da nije naodmet da pomenem da ovo remek-djelo Harolda Fostera nema ni istinskih prethodnika ni nastavljača, već da se radi o jedinstvenom pothvatu koji se po svojoj originalnoj izvedbi i samosvojnosti može usporediti, recimo, s majstorima tipa Winsora McCaya (»Little Nemo ih Slumberland«), Georgea Herrimana (»Krazy Kat«), Elsi Crisler Segara (»Thimble Theadar«), Willa Eisnera (»Spirit«), Miltona Caniffa, Charisa Schulca, Jeana Girauda... Zanimljivo je spomenuti da Foster (rođen 1892. u Halifaxu, Nova Scotia, Kanada), kada stvara ovo epohalno djelo stripa, ima za sobom višegodišnje iskustvo crtača stripova (započeo je 1929. s »Tarzanom«) i ilustratora, te buran i avanturistički život (kao naš Maurović), što će mu umnogome koristiti na radu serijala »Prince Valiant in the Days of King Arthur« — kojeg je neprekidno kreirao od 13. veljače 1937. do 7. ožujka 1971. godine, što sveukupno znači 1778 nastavaka stripa. Strip nastavlja crtati solidan, ali vidljivo inferioriji, John Cullen Murphy, dok Foster nastavlja pisati scenario.

Kako u nekoliko riječi reći o čemu govori ovaj proslavljeni strip? Najkraće rečeno, pomenuti ep, odnosno saga, govori u prvom redu o V i VI stoljeću »poslije Krista« i legendarnim vitezovima Okruglog stola, okupljenim oko dvora legendarnog kralja Artura, o njihovim zgodbama i nezgodama koje se, čak, protežu po čitavom tada poznatom svijetu (Amerika, Afrika, Evro-Azija). U prvom planu pratimo sudbinu Princa Valianta, najprije samostalno, a kasnije i njegove porodice, a kroz tu osnovnu fabularnu kompozicijsku nit, reminiscencijama i snovima junaka, u mogućnosti smo da se vjerodostojno upoznamo s tadašnjim srednjovjekovnim načinom življenja i folklorom. U tome Fosteru umnogome pomažu i njegovi autentični prikazi kostima, oružja, arhitekture, običaja i svih ostalih izvora, tako da »Princ Valiant« ostaje do danas zabilježen kao jedan od najoriginalnijih i najgenijalnijih dokumenata vremena u kojem je radnja smještena. No, nemojmo pri tom smetnuti s uma da radnja mjestimično odudara od povijesnih činjenica. Ali, autoru je prije svega u cjelini gledano, ipak bio cilj da prikaže »organsku cjelinu koja ujedinjuje zgrade i nezgode glavnog junaka, kao i legendarno vrijeme i društvo oko njega«, kako je to lucidno primjetio Maurice Horn, autor najcjelovitije do sada napisane »Enciklopedije stripa«.

Originalnost i imaginacija »Princa Valianta« u njegovoj koncepciji i izvedbi štite ga od bilo kakvih nesuvislih usporedbi i poredbi s drugim strip-ostvarenjem, pa mi se nameće da Fosterov značaj u stripu usporedim, recimo, s Proustom u književnosti ili Griffithom u filmu — premda sam i sâm svjestan da time nisam rekao gotovo ništa. Naime, već i pri samo letimičnom listanju Fosterovog stripa upada nam u oči odsustvovanje jednog od klasičnih rekviziteta strip-naracije — govornog obla-